

Folkmusiken i Hälsingland

N
ång
ötta
drar
han
nnu.
nga
kon
ingö
ndra
inte
oms-
ång-
Jag
man
tyg.
llet.
öga
r.
aga.
fall
om
f-n
o.

Pag

Rub

Av Helge Törnros

D. L. L.

Pag

Hälsinglands Spelmansförbund bildades år 1928, och kan således i år fira en 35-årig tillvaro. Trettiofem år är en något ojämn ålder för att celebrera någon större högtidlighet. Det har man heller inte gjort, men jubileet har inte gått spårlost förbi och det sätt man högtidliggjort året är nog det bästa man kunnat finna. Spelmansförbundet har nämligen givit ut en liten minnesskrift, »Folkmusiken i Hälsingland genom tiderna», med Anders Jonsson i Delsbo som författare, och

skriften är ett alldeles utmärkt arbete. Det var inte en dag för tidigt att det som nu blivit upptecknat och sammanfört kom på pränt. Om några år skulle kanske mycket vara glömt, och de som skulle kunna ha några minnesbilder vore försvunna. Det finns mycket att hämta ur Spelmansförbundets skrift, även för dem som i och för sig inte är personligen engagerade i folkmusiken. En skrift av denna art blir också på annat sätt ett stycke landskapshistoria.

Man vet inte hur länge folkmusik — fiolspelet — utövats i landskapet. Den förste fiolspelemannen som det finns säkra uppgifter om är ett dess bekantare namn. Det var Johan Svart från Delsbo. Han var soldatson och född 1680. Den oinitierade känner honom dock inte under det namnet. Han var med i Karl XII fälttåg i Ryssland och Polen och avancerade till kapten, samt blev adlad med namnet von Schwartz. Då kanske minnet klarnar!

Johan von Schwartz stupade år 1708 i slaget vid Liesna, och uppgifterna om honom har enligt

Anders Jonsson lämnats av ett annat känt namn, Fredrik Winblad von Walter.

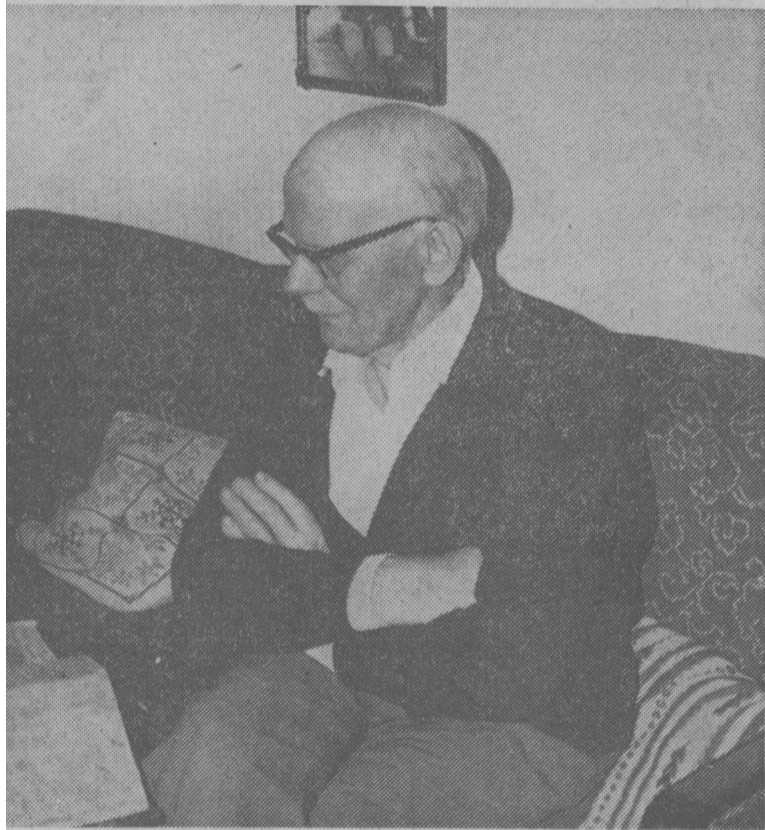
Det finns väl inte någon i våra trakter som inte någon gång hört den vackra polskan »Dellens vågor»? Den är komponerad just av Johan von Schwartz. I Spelmansförbundets skrift finns i sammanhanget en mycket intressant sak, som gäller Norralapolskan, av vilken det finns ett 70-tal varianter upptecknade vid Musikhistoriska Museet i Stockholm. Man vet nu att alla dessa varianter av Norralapolskan i sin tur är en variant av v. Schwartz »Karbas-Polskan», och som han skrev något av åren omkring 1700. I skriften finns också Karbas-polskan notskriven av Thore Härdelin.

Det har funnits perioder då folkmusiken seglat i svår motvind. Så var fallet under 1800-talet, och då främst genom angrepp från religiöst håll. Det var ju denna tid då de religiösa rörelserna av frikyrkokaraktär vann stort intåg i landet. I dessa åsiktsbildningar var dansen en mycket stor synd, och då det var spelmännen som ledde dansen återföll det på dem. Spelmännen var alltså djävulens representanter i allra högsta grad, och deras hantverk måste stävjas, ansåg man. I skriften finns exempel nämnda där predikanter på bönemöten under denna tid kallade en spelman för »en skällko åt fan». Efter så drastisk kritik var det inte ett undra på att många spelmän förstörde eller gömde undan si-

na fioler. Som väl var svängde utvecklingen under slutet av 1800-talet och de sekteristiska åsikterna fick inte tillfälle att göra sig så breda.

Annars låg det ju nära till i

Vallabo berättar t vid sekelskiftet

Boström visar upp en gammal bibel tryckt 1757.

krafter bi. Han är en reslig karl, glad och pigg som en yngling. Han är också en pratsam människa, och få Vallabor har minnen från samhället så långt tillbaka i tiden som han. Gärna berättar han med sin mustiga humor om, hur livet gestalta-

de sig, när seklet var ungt och ännu tidigare. De hårda tiderna har dominerat, men Boström är inte född i farstun. Genom träget arbete och med ett sunt förnuft har han tagit sig igenom livets besvärligheter.

forntidens synsätt att sammanställa den lockande fiolmusiken och instrumentets skickliga handhavare med skogsmystik och mörksens makter. Spelmännens suggestiva konst var av sådan art att man mycket gärna trodde att han fått sin gåva av mörksens furste.

Fn viss fara för folkmusiken var nog också ett instrument som uppträdde i slutet av förra århundradet, nämligen det enradiga Magdeburgerdragspelet. Detta undanträngde fiolerna vid dansen, som ju var ungdomens enda nöje denna tid. Magdeburgerspelet var så att säga början på en period då en ny och jäktigare tid inträdde. Det gamla dugde inte längre, och folkmusiken låg i dödsryckningarna. En som såg utvecklingen och beklagade den var ingen mindre än dåvarande professor Nathan Söderblom, född i Trönö och som sjuåring kommen till Bjuråker där fadern, Jonas Söderblom, blev kyrkoherde. Det var närmast Nathan Söderblom som tog initiativet till den första Hälsingestämman, som hölls midsommarhelgen 1908 i Delsbo inför en publik på bortåt 15.000 personer! Söderblom blev själv sjuk och var förhindrad att närvara, men det var hans ande som svävade över stämman, och hans idé som förverkligades. Det var ett fyrtiotal spelmän som anmält

sig, och ur prislistan kan nämnas sådana namn som J. E. Hall från Hassela, Karl Sved från Delsbo, L. E. Forslin, Bergsjö samt Jon Erik Bergsman. Priserna rörde sig om några tior, men det var heller inte det som var det väsentliga. Detta var, att spelmännen fick erfara den känslan att deras musik var uppskattad, att den betydde något, att folkmusiken inte var något lågt stående som inte hade något värde. Detta framgår också av att det vid stämman året efter i Bollnäs var ett betydligt större antal spelmän än första året i Delsbo. Dessa spelmanstävlingar var en oerhörd uppräckning för landskapets folkmusik.

En av initiativtagarna till Hälsinglands Spelmansförbund var den förut nämnde J. E. Bergsman, som vid den tiden tillsammans med sina söner låg på spelmansturné i Norrland. Några andra namn att minnas i sammanhanget är professor Sven Kjellström samt Carl Tirén från Bergvik.

Det vimlar av namn, av spelmannsnamn, i Anders Jonssons fina skrift, och det är många minnen han räddat från glömskan. Det är bara det att man önskar att den skulle varit ännu utförligare så att man fått veta mera. Det är ett mycket gott betyg.

Som avslutning här kan man också använda Anders Jonssons slutord. »Om bygdespelmännen rätt förstår meningen med sin konst, så har de här den viktiga uppgiften att efter förmåga påtagligt förmedla en fläkt från det förgångna, eller om man så vill »ge historia i toner».

Filip Engkvist t v tillsammans

□ NÄR MAN får i sin hand ett verk som nyligen utgivna Folklåtar från Västergötland samlade av Filip Engkvist inställer sig omedelbart ett komplex av frågor, i synnerhet om man tidigare sysslat med de invecklade och komplicerade ämnen som studier av folkmusik och folkvisa innebär.

Folkviseskildringen i ord och ton utgör rent vetenskapligt ett alldeles särskilt invecklat kapitel och den svenska folkvisediktningen kan inte heller ses som en isolerad företeelse. Svårigheterna vid dessa studier har för övrigt varit mångskiftande. Så har t ex indelningsgrunderna varierat efter upptecknarnas personliga inställning till dikt och ton. Dessutom är det ju folkvisan ur litterär synpunkt som företrädesvis blivit föremål för studier. Folkvisan i egenskap av visa, musik, vokal eller instrumental, har knappast ännu nåtts av den vetenskapliga forskningen. Vad som hittills skrivits om denna folkmusik gör ej heller anspråk på att betraktas som annat än oövertygade hypoteser, personliga, stundom lokalpatriotiskt påverkade antaganden.

Här må, just nu, endast nämnas att den svenska folkmusiken har mycket djupa och kringgripande rötter. Såväl medeltiden som reformationstiden har lämnat spår efter sig i den nutida folkmusiken och en del påvisbara rester anses ha mycket hög ålder. Professor Tobias Norlind, som ägnat den svenska folkmusiken inträngande studier och som följande kan anses vara pionjär för den vetenskapliga forskningen över hithörande frågor i Europa, förutskickar emellertid att innan man skrider till närmare musikalisk undersökning av folkvisan måste klarläggas musikens förhållande till texten. Då man granskar textvarianterna till en visa finner man snart att samma form mera konstant återkommer där, än då det gäller melodiformerna. Varianter finns visserligen även